

תשובות קצרות

1. 'אחוז החסימה' בבחירות לכנסת / הרב פרופ' נריה גוטל

שאלה | האם נכון לה"כים הדתיים לפעול להקטנת 'אחוז החסימה', או שדווקא טוב ש'אחוז החסימה' ייותר גבוה למדיי?

תשובה | בלא שניזקק לשאלת סוג המשטר המועדף בתורה ובהלכה - סוגיה רחבה שאין כאן המקום להאריך בעניינה - אין חולק על העובדה שהמשטר הנוהג כיום במדינת ישראל הוא משטר דמוקרטי. משטר כזה מבוסס על קיומן של בחירות שוויוניות, והליך זה הוא ממש נשמת רוח אפו של משטר דמוקרטי. לבחירות אלה יש צורות שונות, במדינות שונות. במדינת ישראל נהוגות בחירות יחסיות-ארציות, ואלה כוללות 'אחוז חסימה', שהוא סף החסימה החוקי. מתחתיו אין 'מנדט', היינו שאין זכות ייצוגית בפרלמנט, בכנסת.

אשר ליתרונות ולחסרונות בשיעור של אחוז החסימה: מחד גיסא, ככל שאחוז החסימה נמוך, כך ייתן ייצוג רחב יותר להרכב האוכלוסייה ולמגוון הדעות שבה. מאידך גיסא, ככל שאחוז החסימה נמוך, ייווצר ריבוי מפלגות שעלול להקשות על הרכבת ממשלה יציבה. ההשוואה בין הנוהג הרווח במדינות שונות מורכבת, שכן קיים שוני רב ביניהן בנוגע לבחירות עצמן - לדוגמה, בשאלה באיזו מידה ניתן משקל לכל אזור ולכל מחוז כשלעצמו. מכל מקום, במדינות שונות נוהג אחוז חסימה שונה: בשוודיה - 4%, בפולין - 5%, בצרפת - 12.5%. בהולנד ובמקדוניה, לעומת זאת, אין כל אחוז חסימה (להוציא מפלגה שאין לה די קולות אפילו למנדט אחד), וגם בפינלנד ובפורטוגל אין אחוז חסימה, אלא ששם הבחירות הן אזוריות. במדינת ישראל נהוג היום (שנת 2019) אחוז חסימה בשיעור של 3.25%. ואולם סף חסימה זה הוא חדש יחסית, והוא תוקן רק בשנת 2014. משנת קום המדינה ועד לשנת 1992, כלומר קרוב ל-45 שנים, אחוז החסימה עמד על 1%, ולא זע ולא נע לא למטה ולא למעלה. בין השנים 1992-2003 עמד אחוז החסימה על 1.5%, בשנת 2004 הוא הועלה ל-2%, וכאמור, כעבור 10 שנים, הוא טיפס ל-3.25%. ברור שההלכה אינה נותנת דעתה לשאלה אם רף החסימה יוצב על 1% או על 1.5% וכו', אך דומה שכן נכון לתת את הדעת לשאלה העקרונית, אם לתעדף אחוז חסימה גבוה או לתעדף דווקא אחוז חסימה נמוך.

מקורות רבים מצביעים על ראייתה של תורה בעין חיובית מתן ייצוג הולם למגוון פלחי האוכלוסייה, בכל שנוגע לענייני ציבור. מקורות אלה, ראשיתם כבר בתורה עצמה, ואחריתם בעת החדשה, והם חוזרים את מהלך השתלשלות ההלכה בכל הדורות. כאשר נזקק משה רבנו למינוי הסנהדרין הראשונה,¹ הרי שהוא עשה זאת תוך דאגה לייצוג שבטי הולם - נציגות שוויונית לכל אחד ואחד מ-12 שבטי ישראל: 'מכל שבט ושבט'.² כך גם חלוקת הארץ לא נעשתה אלא תוך שותפות נציג ייחודי לכל אחד ואחד משבטי ישראל,³ והדבר אף הפך משאב הלכתי לדורות בעניינם של יתומים ובתוקף מעמדו של אפוטרופוס בעבורם.⁴ נכון הוא שהייצוג לא היה יחסי לגודלו של כל שבט ושבט, אך כן הייתה הקפדה למתן ייצוג לזהותו ולייחודו של כל שבט. לימים כך נהגו גם ביחס ל'מעמדות' - היינו כינונה של נציגות כלל-ישראלית שהייתה שותפה להקרבת קרבנות הציבור, הן במקדש הן בתפילות בעריהם:⁵

לפי שנאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי, וכי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו? התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות, על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלם של כהנים של לויים ושל ישראלים...

השתדלות דומה הייתה ביחס להרכב בית הדין הגדול, שיכיל לא רק ישראלים - שמטבע הדברים הם הרוב - אלא גם כהנים ולויים;⁶ והוא הדין ביחס לממוני הקהל, שתהיה בתוכם נציגות של המעמדות הכלכליים השונים: 'עשירים - בינונים - תחתונים';⁷ הוא הדין שמירת אינטרסים של גילדות מקצועיות⁸ ועוד.

בעת החדשה הקדיש מרן הרא"ה קוק זצ"ל תשובה חשובה לעניין זה (אורח משפט - הלכות דיינים סימן ב). התשובה נכתבה כמענה לפניית רבה הראשי של צ'כוסלובקיה אותה שעה, הרב ד"ר חיים בראדי. הרקע - בתמצית - היה זה: אחרי מלחמת העולם הראשונה הונהגו בצ'כוסלובקיה בחירות דמוקרטיות, וזכות ניתנה לכל מחוז להחליט על השיטה ההולמת. בעיר מוונקאטש היה רוב לאנשי-שלומו של הרבי ממונקאטש, ואלה הנהיגו את הקהל לבדם, בלא שניתן כל ייצוג למיעוטים: ציונים, חסידי בעלז, ויז'ניץ ועוד (ככל הנראה השיטה שנהגה הייתה: 'בחירות רוביות', שבהן הזוכה בבחירות זוכה באופן מוחלט, והיריב אינו זוכה בדבר). מיעוטים אלה פנו לשלטונות בבקשה להחליף את השיטה לבחירות יחסיות, והשלטונות מצידם פנו לרבנים המקומיים כדי שיחוו את דעתם. רבני המחוז אכן חיוו דעתם, אלא שחלקו זה על זה בסוגיה. שר הפנים גלגל אפוא

1. במדבר יא, טז.
2. בבלי סנהדרין יז ע"א.
3. במדבר לד, יח.
4. קידושין מב ע"א.
5. תענית פ"ד מ"ב.
6. ספרי דברים - שופטים, קנג.
7. שו"ת חת"ס, ח"ה חו"מ, סי' קטז, ועוד.
8. סוכה נא ע"ב.

את השאלה לפתחו של הרב הראשי - הרב ד"ר חיים בראדי. הרב בראדי צידד בקיומן של בחירות יחסיות, אך לאחר ששר הפנים עדכן אותו שישנן דעות אחרות, הציע הרב בראדי להפנות את השאלה לגדולי התורה שבארץ ישראל - הרבנים הראשיים, וכך היה.⁹ הראי"ה הכריע בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים כי ההלכה מתעדת מתן ייצוג הולם למגוון האוכלוסייה. הוא נסמך על המקורות הנ"ל, והוסיף:

... הדבר מסכים לדרך התורה שיהיו באי כח מכל חלק מחלקי הצבור כשיש בהם שנוי באיזה צד, ולא נאמר שהרוב לבדו יהי' השורר בכל... דרך הישר והטוב הוא ליתן יד ושם לכל חלקי הצבור בכל דבר שבקדושה ובכל סדר של הנהגת הכלל... שכך היא המדה הנכונה שיהיו כלולים מכל החלקים שיש בהם התיחדות מפורטת בפני עצמם... שכל חלק מהצבור המסומן באיזה חילוק מיוחד בוחר את באי כחו, ואח"כ כולם מנהיגים את הצבור בכללו... דבר פשוט שצריך לבחור מכל שבט ושבט... שזו היא מדתה של תורה, לבחור ממונים מכל חלק רשום מן הצבור, וחוזרים אח"כ כל הנבחרים ומנהיגים ביחד את הצבור כולו... רואים אנו דעת תורה, שכ"ז שיש איזה צד חילוק בין האנשים, אי אפשר לקפח את זכויותיהם שלא יהי' להם ממונה מצדם, וק"ו כשמסכימים להתאחד בהנהגה אחת, שאי אפשר שיפסידו בשביל אהבת השלום והאחדות מצדם, ולענין השלום בודאי דעת הצבור תהי' סומכת רק כשיהי' להם בא כח ג"כ מצדם בהנהגת הכלל... בעסקי רבים, ושלום הצבור בכללו, שאין לנו דרך יותר רצויה כ"א שתהי' כל מפלגה מפוייסת ע"י מה שתדע שיש לה בא כחה ומהפך בזכותה בהנהגת הצבור, שזהו דבר שאי אפשר כ"א ע"פ הבחירה היחסית... הדבר מסכים לדרך התורה שיהיו באי כח מכל חלק מחלקי הצבור כשיש בהם שנוי באיזה צד, ולא נאמר שהרוב לבדו יהי' השורר בכל... אין ספק שיש להם רשות לדרוש שיהי' להם באי כח לפי ערכם במספר... והדרך הטובה והישרה היא שיהי' להם באי כח [בהמוניים] לפי כמותם... דרכה של תורה להשגיח על רצונם של חלקי הצבור וזכויותיהם... ללמוד מזה על כל אופן שיש בצבור חלקים שונים, שלא יעשה שום עול לחלק אחד ולומר שהוא מתבטל לגמרי בערך הרוב הכללי...

הרב גם מוסיף נימוק תועלתני:

אם לא ע"י התקנה הזאת של בחירות יחסיות יוכל הדבר לבא לידי פירוד ופרוד בקהלות, שהרי פשוט הוא שאם לא יפוייס המעוט יעמיד לו במה בפני עצמה, ומצד הדין ג"כ לא יהי' אפשר למחות בידו... וכדי למנוע מקלקלות כאלה אין לנו דרך טובה וישרה מהבחירות היחסיות.

אמור מעתה, יש לתת ייצוג הולם למרב פלחי האוכלוסייה; זו דרכה של תורה.¹⁰

9. התיאור נרשם על-ידי ר' ש"ז שרגאי ופורסם ב'סיני', שנה ז', כרך יד (כסלו-אייר תש"ד), עמ' ק-קא; ראה גם בספר משאת משה - ספר זיכרון לר' משה קנלר, עמ' 168-187.

10. הערת עורך: י"פ. הכותב הרגיש שיש בעיה בראיות שהביא, שכן הדילמה שהציג בתחילה היא אם יש להעדיף ייצוג מרבי או שמא יש להעדיף את הסיכוי ואפשרות המשילות של הממשלה. בכל הראיות שהביא הכותב אין ולו רמז או סימן אחד לבעיית המשילות, ולכן אך ברור שכאשר אין דילמה, יש

אמת, מובן שגם לתיעוד זה יש גבול, והגבול הוא אי-יציבות ממשלית. ברם דומה - ואף הוכח בעליל - שניתן לקיים יציבות ממשלית גם באחוז הנמוך באופן ניכר מהנהוג היום. טוב יעשו אם כן הח"כים אם יתרו להפחית - ולו גם במידה סבירה - את אחוז החסימה, עד שיעמוד על 1%-2%, כשיעור שנהג ברוב שנות קיום המדינה, עד לשנים האחרונות. בכל אותן שנים - למעלה מ-60 שנה - הממשל לא היה יציב פחות משהוא עתה, ולעומת זאת העלאת אחוז החסימה הדירה מגוון אוכלוסייה לא מבוטל מייצוג הולם. מעוות זה יכול אם כן לתקון.

2. על השיטה בבחירות לכנסת / הרב פרופ' נריה גוטל

שאלה | נכון לח"כים הדתיים לפעול למעבר משיטת בחירות יחסיות-ארציות לשיטת בחירות אזוריות או אף לבחירות בשיטה הרובנית?

תשובה | במדינת ישראל נהוגה שיטת הבחירות היחסיות-ארציות. שיטה זו הונהגה כבר במוסדות היישוב שקדמו להכרזת העצמאות, ומאז ועד עתה, גם לאחר כינונה של המדינה, מתקיימות בחירות בשיטה יחסית-ארצית. נכון הוא שבמהלך השנים עלו כמה וכמה הצעות לשינוי השיטה, אם לשיטת בחירות אזוריות, אם לשיטת בחירות רובניות, ואם להצעות ביניים שונות. ברם, להוציא שינוי חוזר ונשנה של אחוז החסימה, הרי שבכל הנוגע לשיטת הבחירות עצמה - משנה ראשונה זו לא זזה ממקומה: בחירות יחסיות-ארציות. יתרונות השיטה - בעיקר בביטוי שהיא נותנת למגוון האוכלוסייה, האפילו על חסרונותיה - בעיקר החשש מהיעדר יציבות שעלול להיגרם ממנה.

דומה כי המקורות שנפרשו בשאלה הקודמת, וביותר תשובת מרן הראי"ה קוק זצ"ל שתוארה שם, מלמדות כי - ככלל - ההלכה אינה מצדדת בשיטת הבחירות הרובניות. בשיטה זו - בסופו של דבר - לא מוענק כל ייצוג למיעוט, אפילו כאשר הוא מיעוט גדול מאוד, ועל אחת כמה וכמה כאשר מדובר במיעוט קטן. ההלכה אינה סובלת רמיסה כזו

לתת ייצוג מרבי. אך מה נעשה שהמציאות בכנסת היא שריבוי מפלגות פוגע במשילות! ומה שכתב הכותב בסוף אינו מסקנה הנובעת מראיה כלשהי, אלא קביעה עצמאית. תשובת הכותב: נ"ג. הראיות טופחות על השגת המשיג, שלא נתן דעתו לעובדה שברוב הראיות הנ"ל כלולה גם כלולה הדילמה, ובכל זאת הוחלט לתעדף - ככל שניתן - ייצוג מרבי. כך, לדוגמה, ביחס לסנהדרין הראשונה של משה. יש להניח שהיו מבני שבטים מסוימים (יששכר - 'יודעי בינה לעתים', למשל) שהיו מוכשרים ומתאימים יותר לתפקיד זה מבני שבטים אחרים. אם שיקול הבחינה האובייקטיבית הוא שהיה מכריע, אזי הייתה נוצרת דיספרופורציה בין השבטים. ואולם תועדפו השיקול השוויוני ושמירת הייצוג השבטי. הוא הדין לגבי חלוקת הארץ - בוודאי יש שמפולפל יותר ויש שפחות, ובכ"ז הועדף הייצוג המרבי. ושוב הוא הדין ביחס לממוני הקהל, לבית הדין הגדול לדורות, וכן הלאה על זו הדרך. כך שבניגוד לנטען בהשגה, בראיות הנ"ל יש הרבה למעלה מ'רמז וסימן' לסיכום ולהכרעה. למעלה מן הצורך נוסף שגם לו היה מצויר שהשורה התחתונה הייתה נשענת - גם - על שיקול דעת, גם לזה היה מקום בהלכה, כמשקלה המשמעותי של 'סברה' בהלכה (ב"ק מו ע"ב ורבנו יהונתן בשיטמ"ק שם; פסחים כה ע"ב; סנהדרין עד ע"א; כתובות כב ע"א; תוספות שבועות כב ע"ב ד"ה איבעית, ועוד). אלא שכאמור, במקרה זה, הראיות מדברות בעד עצמן. שגה אם כן המשיג, שברוח קודשו קבע מה 'הרגיש הכותב', מה שלא היה ולא נברא.

של קול המיעוט. כפי שנזכר, חשוב להלכה מאוד לתת ביטוי למגוון האוכלוסייה, למצער עד גבול של היעדר יציבות ממשי. יתרה מזאת; השיטה הרובנית גורמת לא פעם לעיוות, לפי שהייצוג אינו משקף בהכרח את קולות הבוחרים. הואיל ונציג מחוז הבחירה נבחר ברוב רגיל, הרי מועמד שזכה ב-51% מן הקולות הוא נציג המחוז, ושאר 49 האחוזים אינם נחשבים כלל. כך סך כל הקולות שקיבלה המפלגה במדינה אינו בא לכלל ביטוי. מכאן שפעמים מפלגה שנתמכת על ידי מיעוט של מצביעים יכולה לקבל את הרוב בפרלמנט, מאחר שמצביעה מרוכזים באזורים מסוימים. כך נשללת השיטה הרובנית. ברם, טענה זו אינה יכולה להישמע, ודאי לא בעוצמה כזו, ביחס לבחירות אזוריות. כאן ניתן לטעון ששיוך אזורי ואינטרסים אזוריים אינם פחותים בחשיבותם מאידיאולוגיות שונות, כלומר ייצוג אזורי אינו נופל מייצוג תנועת, בפרט במדינות גדולות שבהן יש שונות גדולה של אינטרסים בין אזור לאזור: אלה נשענים על חקלאות לעומת אלה הנשענים על תעשייה, אלה ב-Hi Tech ואלה ב-Low Tech וכו'. אם רוצים שלא להינתן ייצוג וגם לאלה, הרי שיש מקום גם לבחירות אזוריות. לא ניתן אם כן לטעון שההלכה שוללת את השיטה האזורית, אם כי השיטה היחסית-ארצית עולה עליה, בוודאי במדינה שאינה כה גדולה.

3. מעידה בבית הארחה (ביטוח כשארין מבטח) / הרב אריאל בר-אלי

שאלה | מעדתי בבית הארחה, וכתוצאה מכך נאלצתי להיעזר בקביים במשך חודשיים. להפתעתי לבית ההארחה אין ביטוח, והבעלים הציעו לי פיצוי סמלי של סוף שבוע במקום, תחת פיצוי כספי. האם מותר לי לתבוע אותם בבית משפט? הם לא יבואו לדין תורה, השאלה היא מצד גזל.

תשובה | על פי ההלכה מדובר על נזקי בור, ולכך אין חיוב על ריפוי ושבת אלא על נזק ישיר בלבד.¹¹ אולם ניתן **להתיר** תביעה זאת בהתבסס על המנהג. בתי הארחה נוהגים להיות מבוטחים, ולכן אורח מניח כי במקרה של נזק הוא יהיה זכאי לשיפוי, גם אם על פי דין תורה אין מקום לפיצוי. הכוונה להתחייבות מכללא לפיצוי על פי המקובל. נראה שגם בעל העסק מביא זאת בחשבון ומגלם זאת במחיר האירות. הבסיס ההלכתי לכך הוא המשנה בבבא מציעא (קד, א) שמציינת את התחייבות האריס לשפות את בעל הקרקע במקרה שלא יעבוד: 'אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא'. הראשונים במקום

11. 'בור פטר בו מיתת אדם משום דהוה ליה לעיוני וחייב בנזקי אדם לפי שאין אדם מדקדק ומעיין אלא בדבר שהוא ירא ממנו שמה יפול וימות', בבא קמא, שיטה מקובצת ט ע"ב.

כתבו שתנאי זה מחייב אף אם לא היה תנאי מפורש אלא שכך נהגו, וכך נפסק ב'שלחן ערוך'.¹² עניין זה נידון גם במאמרו של הרב אשר וייס שעסק בתביעה עקב רשלנות רפואית. הרב וייס פותח בכך שישנה זכות ממונית לפיצוי על פי המנהג, וזו לשונו:

אף שאין התחייבות מפורשת של קופת החולים לפצות את המבוטח על נזקיו, עצם ההתחייבות של קופ"ח לספק "טיפול רפואי נאות" תמורת תשלום המשולם לה, יש בכללה מעין התחייבות לפצות את המשלם כשלא קיבל טיפול נאות, דאטו לשווא שילם! ואכן, בפסקי דין רבים קיבלו בתי משפט את הטיעון שקופת החולים מחוייבת לפצות את הניזוק ברשלנות רפואית לא רק מצד דיני נזיקין, אלא אף מצד דיני החוזים, משום דאנן סהדי שהמתחייב בחוזה לספק שירות ראוי למי שמשלם עבורו, מתחייב גם לפצות את הזכאי אם יצא ניזוק מהפרת החוזה...

לדבריו, עצם הפנייה לקבלת טיפול רפואי כוללת חוזה מכללא בין המטופל לקופת החולים ומוכן שעליה לפצות את המטופל על פי חוק במקרה של רשלנות רפואית.¹³

סיכום

אדם שמעיד אינו זכאי לפיצויים על פי הדין, אך זכאי לתבוע אותם ממקום שבו מקובל לבטח את האורחים.

4. השאלת כדור / הרב אריאל בר-אלי

שאלה | בבית הספר קורה לעיתים קרובות שכדור נאבד או מתפוצץ תוך כדי משחק. לרוב אין החברים של בעל הכדור מוכנים לשלם את כל עלות הכדור אלא תשלום סמלי בלבד. זאת אף על פי שהמשאיל התכוון להשאיל את הכדור בתנאי שיחזירו אותו או את תמורתו.

תשובה | אם היה דיבור מפורש מצד המשאיל אשר מבהיר כי הכדור ניתן רק בתנאי שמתחייבים בכל מקרה להחזיר אותו, אזי התנאי תקף והשחקנים חייבים לשלם את דמיו.¹⁴ אולם אם הדברים לא נאמרו במפורש, אלא שזו הציפייה המקובלת, אזי לא נחשיב זאת כאמירה ברורה לחייב בכל מצב, אלא יש להתחשב בפטור של 'מתה מחמת מלאכה' באופן מצומצם. הרמב"ן הסביר פטור זה בכך שהשואל טוען כנגד המשאיל: אתה יודע ששאלתי לצורך מלאכה, ולא כדי להעמיד את הבהמה בבית, ולכן היית צריך לבדוק מראש שהבהמה אכן יכולה לעמוד בעומס המקובל. מכאן שאם הכדור התפוצץ כתוצאה ממסמר וכדומה, אז הקבוצה חייבת, אך אם הכדור התפוצץ תוך כדי משחק, אז נראה שהוא כבר היה פגום, והקבוצה פטורה.¹⁵

12. שו"ע, חושן משפט סי' מב, סעי' טו.

13. גדרי היתר לפנות לערכאות, תחומין כרך ל, עמ' 278.

14. פתחי חושן חלק ב, פ"י, סעיף ז.

15. ב"מ צו ע"ב נאמר: 'לאו לאוקמא בכילתא שאילתה', ובהסבר הדין נחלקו הרמב"ן והרשב"א (המשאיל הסכים מראש לפטור מתשלום על כל נזק שייגרם לחפץ). במקרה המדובר, שהאומדנה היא שיש להחזיר את הכדור בכל מצב, יש לנקוט כטעם המובא ברמב"ן.

לסיכום, כאשר המשאיל הזכיר במפורש שהוא רוצה את הכדור בלא שום טענות פטור, אז הקבוצה חייבת לשלם את מלוא המחיר של כדור משומש. אולם גם כאשר לא הייתה התניה מפורשת, אם ברור לכול שזו הציפייה, אזי במקרה של אבדן הכדור או קלקולו הקבוצה חייבת לשלם, להוציא מקרה שבו הכדור התפוצץ מעצמו מבלי שנתקע בחפץ חד.

5. צינור מים שהתפוצץ / הרב אריאל בר-אלי

שאלה | אני שוכר דירה זה שנה, וקיבלתי חשבון מים מופרז. לאחר בדיקה התברר שישנה נזילה בצינור מים. על מי לתקן את הצינור, ועל מי לשלם בעבור המים שזרמו? כמו כן העירייה מוכנה לתת הנחה של 30% אם אציג אישור שהייתה נזילה. ברם, בחודש המדובר חרגתי מהשימוש הרגיל בלא קשר לנזילה, כי מילאתי ברכה כמה פעמים, וההנחה תינתן גם על הכמות הזו.

תשובה | א. חובת תיקון הצינור מוטלת על המשכיר, שהרי הלכה פסוקה היא ב'שלחן ערוך' (חו"מ סי' שיד סעי' א):

המשכיר בית לחבירו, חייב להעמיד לו דלתות ולפתוח לו החלונות שנתקלקלו, ולחזק את התקרה ולסמוך את הקורה שנשברה ולעשות נגר ומנועול. וכן כל כיוצא בזה מדברים שהם **מעשה אומן** והם עיקר גדול בישיבת הבתים והחצרות.

בנידון דידן ברור שתיקון הצינור המשמש את השוכרים מצריך מעשה אומן.

ב. המים הנמצאים בצינור הם בדרך כלל בבעלות השוכר, היות שברוב הפעמים הוא חתום על ההסכם עם השלטון המקומי. במקרה שלפנינו נראה שהמשכיר **אינו** צריך לשלם את הוצאות הפסד המים של השוכר, כיוון שהוא לא קלקל את הצינור בידי, וגם אם הקלקול בצינור הוא מחמת בלאי, הרי לא מדובר בדבר שאירע מייד עם תחילת השכירות אלא לאחר מכן. נמצא שהמשכיר סיפק לשוכר צינור תקין. גדולה מזו מצאנו בשו"ת הרשב"א¹⁶ לגבי אדם שהשכיר לחברו בור לשים בו חיטים, ונמצא שהיה חור בבור כבר מתחילת השכירות, וכתוצאה מכך החיטים נפסדו. לדעת הרשב"א בעל הבור פטור מלשלם את הפסד החיטים, שאין זה אלא גרמא בעלמא. הרשב"א מסביר שאין חיוב 'מדינא דגרמי', משום שהנזק לא נגרם ישירות מהמשכיר.

ג. העירייה נותנת הנחה רק על מים שאבדו מחמת פיצוץ הצינור, ולכן עליך לעדכן את פקיד העירייה בכמות המים שהשתמשת לצרכיך הפרטיים, ואם הכמות מסופקת - עליך להחמיר ולקזז כמות הגדולה יותר, על חשבונך.¹⁷

6. שאלה ואבדה / הרב אוריאל פריץ

שאלה | אדם הגיע לתחנת רכבת, וראה אוזניות פרוסות על ספסל ונטלן, ועתה שואל אם עשה נכון שנטל אותן, וכן אם כעת הוא כבר יכול לקחת אותן לעצמו.

16. שו"ת הרשב"א, ח"ב סי' נג.

17. ביצה לח ע"ב: 'ממונא לא בטיל'; נתיבות המשפט, ביאורים סי' רכט ס"ק א.

תשובה | הגמרא במסכת בבא מציעא¹⁸ לומדת שייאוש מועיל גם אם יש סימן על החפץ האבוד. ונחלקו האמוראים במקרה שאדם הגביה חפץ ואחר כך התייאש הבעלים: לאביי אין זה נחשב ייאוש, ואילו לרבא נחשב ייאוש. הגמרא מוסיפה שהמחלוקת קיימת רק בחפץ שאין בו סימן, אך בחפץ שיש בו סימן - אם המוצא הגביה לפני הייאוש של הבעלים - אין הוא יכול לקחת את החפץ לעצמו, וחייב להכריז. ה'שלחן ערוך'¹⁹ פסק כאביי.

ראשית יש לבחון אם לאוזניות יש סימן. ב'ערוך השלחן'²⁰ הגדיר חפצים הנעשים בבת ירושת בכמויות גדולות ככאלו שאין בהם סימן, וזו המציאות באוזניות. אומנם הגמרא²¹ הביאה מחלוקת אם מקום נחשב לסימן, ונפסק כרבא שמקום הוא סימן.²² הריטב"א²³ כתב שאדם שהניח חפץ במכוון במקום מסוים ושכח היכן הניח אותו, המקום נחשב לסימן, ואפשר שזו המציאות במקרה המתואר בשאלה. אך יש לדחות, שאין הכרח שהבעלים הניח שם בכוונה, אלא ייתכן שהאוזניות נפלו מן התיק וכדו'. אף אם כן הניח את האוזניות או שכח אותן, נראה לדמות את המקרה דנן לדין כריכות קטנות,²⁴ שכן מאחר שהן מתגלגלות ברגלי ההולכים, אין המקום נחשב לסימן. לדוגמה - אוזניות שמונחות במקום מרכזי, כמו תחנת רכבת, עלולות לזוז ממקומן ע"י אדם שרוצה לשבת במקום, ילדים שמסתובבים וכדו'.

ביחס לייאוש, המשנה בבבא מציעא²⁵ מונה כמה דברים שאדם שמוצא אותם יכול לקחתם לעצמו וזכה בהם. אחד מהם הוא מעות, והסיבה לכך היא על פי דברי ר' יצחק האומר ש'אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה', ומסתבר שמיד כשנפלו המעות הוא שם לב לכך והתייאש. גם לשונות של ארגמן יכול המוצא לקחת לעצמו, כי מחמת חשיבותן 'ממששים בהם כל שעה', וכך פסק ה'שלחן ערוך'.²⁶ ונראה לדמות כיום אוזניות לנ"ל שאנשים מחשיבים אותן ו'יודעים כל שעה' וכן²⁷ נמצא לפי זה שמותר אף להרים את האוזניות כדי לקחת אותן לכתחילה.

ונראה שלאחר מעשה יש להתיר למוצא לקחת אותן ולהשתמש בהן מכיוון נוסף, על פי המבואר ב'שלחן ערוך'²⁸ שאדם שהגביה חפץ שאין בו סימן, יכול לקחתו לעצמו. ב'בית יוסף' מסביר שדין זה קיים גם אם הוא הגביה קודם ייאוש הבעלים, וטעמו שדברי אביי

18. ב"מ כב ע"א.

19. שו"ע, חו"מ סי רסב סעי' ג.

20. ערוה"ש, סי רסב סעי' כה.

21. ב"מ כב ע"ב.

22. שו"ע חו"מ סימן רסב סעיף ג.

23. ב"מ כג ע"ב.

24. ב"מ כג ע"א. ע"פ פירוש רש"י שם ד"ה דמינשתפא.

25. ב"מ כב ע"א.

26. שו"ע שם.

27. וכך יוצא שאף אם נאמר שיש בהו סימן, עדיין נראה שהייאוש הקדים את המציאה.

28. שו"ע חו"מ סימן רס סעיף י.

ביחס לייאוש שלא מדעת אמורים רק מלכתחילה, היינו שלא יגביה חפץ שאין בו סימן אלא ישאירו במקומו,²⁹ אך בדיעבד, אם הגביה אותו - הוא יכול לקחת אותו לעצמו.³⁰ **לסיכום**, מותר לכתחילה להרים את האוזניות וליטול אותן לעצמו, ובכל אופן, אחר שכבר נטלן, זכה בהן.

7. החובה להחזיר דירה שכורה מסויזת / מכון משפטי ארץ

שאלה | יש בבעלותי דירה שקניתי לפני כשנתיים, ואני משכיר אותה. השוכרים גרו בדירה עוד בתקופת הבעלים הקודמים. בקרוב אנחנו עומדים לסיים את תקופת השכירות, ונתגלעו חילוקי דעות בקשר לחיוב השוכרים להשאיר את הדירה מסויזת. העובדות הן (לדברי השוכרים) שכשהם קיבלו את הדירה מהבעלים הקודמים, היא אכן הייתה מסויזת, אבל הלכלוך בדירה היה חריג ולא סביר, כולל לכלוכי צבע שהיה צריך לגרד ולנקות במשך יומיים. משום כך הם הודיעו **למתווך** שקישר ביניהם לבין הבעלים שהם לא מתכוונים להחזיר את הדירה צבועה. יחד עם זאת הם מודים שכנראה המסר לא הועבר לבעלים, ולכן הוא לא יכול היה להסכים לכך. בחוזה שחתמנו איתם, לא מוזכר בפירוש שיש צורך לצבוע את הדירה, אבל מצוין שבתום תקופת השכירות השוכרים יחזירו את הנכס 'כשהוא במצב תקין באותו המצב בו קיבלוהו'.

אנו טוענים שמכיוון שהם קיבלו את הדירה מסויזת והבעלים מעולם לא ויתר והסכים כביכול לקזז את צביעת הדירה עם הניקיון (מה גם שלא ברור שהניקיון שווה ערך לצביעה), וגם הנורמה המקובלת בשוק וגם החוזה מחייבים אותם להחזיר את הדירה כמו שקיבלוהו, הם מחויבים לצבוע לפני סיום השכירות. מי צודק?

תשובה | בדיני ממונות שבין שני צדדים לא ניתן להשיב ללא שמיעת שני בעלי הדין, ולכן יש צורך לקבוע דיון בנוכחות שני בעלי הדין. יחד עם זאת ניתן לפרוש את העקרונות הכלליים של הדיון.

א. האם החוזה מחייב?

בחוזים המצויים היום פעמים רבות מתחייב כל צד לבצע פעולה מסוימת או להימנע ממנה, כמו במקרה דנן שהשוכר התחייב לסייד את הדירה. לפי דין תורה התחייבויות כאלו נקראות 'קניין דברים'.³¹ במקרה שלנו, כיוון שהשוכר קיבל דירה למגורים ובתמורה התחייב לבצע את הסיוד (מלבד התשלום החודשי של שכר הדירה), הקניין חל, והדייר מחויב בסיוד הדירה.³² תמורה אין בה משום קניין דברים, אלא צורת תשלום מוסכמת.

29. אומנם הרמ"א (שם) סובר שאם הגביהו, הדין שיהא מונח עד שיבוא אליהו. אך בנידון דידן אין לחלק בין הפוסקים כשו"ע או כרמ"א, שנראה יותר שהיה ייאוש, ונקודה זו היא תוספת היתר אחר מעשה.

30. ע"י שם באחרונים שהסבירו דין זה באופנים נוספים.

31. בבא בתרא ג ע"א.

32. בספר משפטי ארץ כרך ד' 'חוזים ודיניהם', עמ' 269, הביא את שיטות הפוסקים השונות בנוגע

ב. פרשנות החוזה

ה'שלחן ערוך'³³ ביאר כיצד עלינו לפרש תנאים בחוזים:

יש מי שאומר שתנאי שאדם מתנה עם חבירו אין הולכים אחר הלשון הכתוב, אלא אחר הכוונה.

לכן גם אם לא נכתב בפירוש בחוזה שהשוכר חייב לסייד מכיוון ששני הצדדים מודים שהבינו שזו הכוונה, אז יש כאן הסכמה והתחייבות של השוכר לסייד. יתרה מזאת, המנהג המקובל הוא ששוכר שקיבל דירה מסוידת מתחייב להחזיר אותה מסוידת, ובעסקות ממון הולכים אחר המנהג.

ג. האם חוסר ניקיון הוא עילה לביטול החיוב?

המתחייב בדבר מה צריך לעמוד בהתחייבותו גם אם יש לו תביעות כלפי הצד השני. לכן אין אפשרות לקזז את ההתחייבות לסייד עם מצב הלכלוך בדירה.³⁴ כמו כן אין לכאורה אפשרות להשוות בין עלויות סיוד לעלויות ניקיון, ככל שתהיינה.

ד. מחאה בפני המתווך

אם השוכר חתם על ההסכם ואף נכנס לדירה, נקנתה השכירות עם כל ההתחייבויות, ואין ביכולתו לחזור בו מהתחייבויותיו, אלא אם המשכיר מוחל לו על כך. בדרך כלל למתווך אין זכות למחול בשם המשכיר, אלא אם כן הוסכם עם המתווך שהוא לוקח את מלוא האחריות על השכרת הדירה ומייצג את בעל הדירה לכל דבר.

8. תביעת ביטוח על החזר עלות שכפול מפתח שאבד ואחר כך נמצא / מכון משפטי ארץ

שאלה | במסגרת ביטוח רכבי, ישנה הרחבת ביטוח גם לאבדן מפתח הרכב. מפתח הרכב אבד, ולאחר כמה ימים הלכתי לשכפול בידיעה ובתקווה שהביטוח ישלם תמורת השכפול (מלבד ההשתתפות העצמית). ביקשתי מהמשכפל השבונית המאשרת את סוג השירות ועלותו. יום לאחר השכפול, ולפני ששלחתי לחברת הביטוח את התביעה, נמצא המפתח. אציין שאין התייחסות בפוליסה לסיטואציה של מציאת מפתח. האם מותר לי לתבוע את חברת הביטוח על שכפול המפתח?

תשובה | לדבר זה לא מצאנו ראייה מפורשת בפוסקים, ולכן רוב התשובה היא מסברה. במקרים אחרים של הפעלת ביטוח - כגון בעקבות תאונה או גנבת רכב - חברת הביטוח מפרטת היטב את התהליך לקבלת תשלום. בגנבת רכב התשלום ניתן רק אם הרכב לא נמצא בתוך שלושים יום, ורק אחרי שהלקוח העביר את הבעלות לחברת הביטוח. בתאונה הלקוח חייב לחכות לשמאי שיאמוד את הנזק, ואם יתקן על דעת עצמו - לא יזכה בפיצוי. במקרה של אבדן מפתחות, הביטוח אכן לא מפרט מה קורה כאשר המפתח נמצא. נוסף על כך אין פירוט כמה זמן המפתח צריך להיות אבוד בטרם ישכפלו

לאמצעי הכפייה שניתן לנקוט כדי לממש את החוזה.

33. שו"ע, חו"מ סי' סא סעי' טז.

34. עי' שו"ע, חו"מ סי' כד: נזקקין לתובע תחילה.

אחר. משיחה עם חברת ביטוח אחת עלה שהיא לא מקפידה שהלקוח יתקשר מייד עם אבדן המפתח ושאל מה עליו לעשות, ומבחינתה הלקוח יכול קודם לשכפל ואז לתבוע. ניתן לדמות זאת לגמרא³⁵ המספרת על אדם שהפקיד נזמים אצל חברו, השומר לא זכר היכן הניח אותם וחויב בתשלום. כיוון שלא שילם, רב נחמן גבה ממנו את ארמונו. לבסוף נמצאה האבדה, שבינתיים התייקרה מאוד. רב נחמן פסק שהארמון חוזר לשומר והנזמים למפקיד, כיוון שהגבייה הייתה בטעות. אך אם השומר היה מסכים לשלם מרצונו, הוא היה זוכה בנזמים והם היו שלו. ניתן לדמות את הביטוח לשומר (אע"פ שבוודאי ניתן להבחין בין המקרים), ולראות מהסוגיה שברגע שהביטוח אומר שבדעתו לשלם, הביטוח מופעל. גם אם הביטוח לא אומר במפורש דבר, אם ברור שסוכן הביטוח היה אומר ללקוח לשכפל את המפתחות, אע"פ שלא אמר, הרי זה כאילו אמר. לכך יש להוסיף שאם החברה מורה למבוטח לשכפל מפתח, ייתכן שהיא מתחייבת לשלם את עלות השכפול מדין הסתמכות.³⁶ אבל אם המפתח אבד למשך זמן לא ארוך, וקשה להניח שחברת הביטוח הייתה אומרת למבוטח במקרה כזה לשכפל, אין אפשרות לתבוע את החברה.

9. עבודה בחברה המחללת שבת / מכון משפטי ארץ

שאלה | האם מותר לעבוד בחברה שנותנת שירותים בשבת למפעלים ולבתי חולים, אם העובד לא עובד בשבת, אך ישנם יהודים אחרים שעובדים בשבת בחברה? האם מותר לקבל משכורת מחברה כזאת?

תשובה | א. הנאה מחילול שבת

עובד המקבל משכורת על עבודתו המותרת, אינו נחשב כנהנה מחילול שבת, גם אם ידוע שלמעסיק יש כסף לשלם לו את המשכורת עקב איסור.³⁷ אומנם יש איסור על קבלת רווחים משבת בלא הבלעת ימות החול, כי זה נראה כ'שכר שבת',³⁸ אבל כאן אין זו קבלת רווחים משבת ובוודאי לא בלי הבלעה של ימות החול.

ב. חיזוק ידי עוברי עבירה

יש לדון אם העובד נראה כמסכים לאיסורי שבת בעבודתו או בקבלת משכורתו, שבכך יש איסור 'מחזק ידי עוברי עבירה' או איסור חנופה.³⁹ אולם בדרך כלל עובד שאינו אחראי על עבודה הנעשית בשבת, אלא רק על עבודתו המותרת, לא משתמע מעבודתו או מקבלת משכורתו שהוא מסכים לאיזשהו איסור שנעשה בחברה.⁴⁰

35. בבא מציעא לה ע"א.

36. שו"ע, חו"מ סי' שו סעי' ו.

37. משנה ברורה, סי' שיח ס"ק ד; שער הציון, למשנ"ב שם ס"ק ז, שם מפורש שהאיסור של מעשה שבת אינו איסור הנאה, ומותר ליהנות מדמי המלאכה.

38. משנה ברורה, סי' רמה ס"ק יב.

39. גיטין סא ע"א; סוטה מא ע"ב; יראים סי' רמח.

40. בשו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' כא, אסר מטעם זה על עובד בבית חרושת להכין תוכניות עבודה לפועלים שחלקם יהודים שיעבדו בשבת בבית חרושת. אך ברור שאינו אוסר את עצם העבודה בבית החרושת

ג. מסקנה

למסקנה נראה שאין איסור לעבוד במפעל כזה, אלא אם כן לפי הנסיבות עבודתו או קבלת משכורתו מתפרשות כהבעת הסכמה לעניין אסור. אבל מתוך הנחה שלפחות חלק מרווחי החברה שממנה משולמת המשכורת אינם מגיעים בעקבות מעשה אסור כלשהו, ניתן לתלות שהמשכורת מגיעה משם, ולכן אין בעיה של 'מסייע ידי עוברי עבירה'.⁴¹

10. הגשת הצעה למכרז בשם קרוב משפחה זכאי כדי לקנות ממנו / מכון משפטי ארץ

שאלה | בעיר שלנו משווקים בימים אלו מגרשים לבנייה עצמית עם עדיפות למשפחות או לרווקים מחוסרי דור. הואיל ואני בעל דירה, אני נמצא בעדיפות אחרונה לקבלת מגרש. אציין שבכל מכרז שמשווק בעיר אני מנסה את מזלי, אך ללא הצלחה. אני מעוניין להגיש הצעה בשמם של בני משפחה שעונים על הקריטריון של מחוסרי דירה ושאינן להם יכולת כלכלית לבנות, ומייד לאחר הזכייה במכרז הם למעשה יעבירו לי את הזכויות שלהם.

תשובה | אם אין בתנאי המכרז שום דבר שאוסר לעשות כך, ואתה לא עובר על החוק, ולא מחייבים את הזוכים לגור בדירה כמה שנים או לא להעביר בעלות במשך כמה שנים, ואתה לא מציג את עצמך כאדם אחר, הדבר מותר. אם יש מגבלות כאלו במכרז, ואתה עוקף אותן באיזו דרך, יש במעשה זה משום 'גנבת דעת', כי אינך עומד בקריטריונים שנקבעו, וכתב השלחן ערוך.⁴²

אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח. אף אם הוא עובד כוכבים, לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים, שמראה שעושה בשבילו, ואינו עושה, אסור. כיצד, לא יסרהב (בחבירו) שיסעוד עמו, והוא יודע שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח חביות הפתוחות לחנוני, וזה סובר שפתחם בשבילו, אלא צריך להודיעו שלא פתחם בשבילו.

גם כאן, התנאים לעמידה במכרז נקבעו כפי שהם כדי לעזור לזוגות צעירים, או מסיבות אחרות, ואין להערים עליהם. אולם אם הדירה תהיה רשומה על שמם של הקרובים כפי תנאי המכרז, ואתה פשוט סומך עליהם שכשיגיע הרגע הם יקנו לך אותה בחינם, אין בכך איסור, כי נתת להם מתנה גמורה (כסף) והם יבחרו בעתיד להחזיר לך את המתנה (דירה).⁴³

ואת הכנתן של תוכניות לימות החול, אע"פ שבשבת עובדים שם יהודים באיסור, כי אין השתמעות של הסכמה לאיסור מעצם העבודה במפעל, אלא אם כן מכין תוכניות בעבורם לשבת כפי שהייתה שם השאלה.

41. אפשר גם לעיין בתשובה שבקישור הבא, שבה נדונה שאלה שיש לה מן המשותף עם שאלה זו: <http://shut.moresheet.co.il/shut2.asp?id=79940>

42. שו"ע, חו"מ סי' רכח סעי' ו.

43. שו"ע, חו"מ סי' רמא סעי' ה.

מכון שלזינגר לחקר הרפואה על פי התורה
ליד המרכז הרפואי שערי צדק

11. שהזור השד לאחר כריתתו / הרב ד"ר מרדכי הלפרין

שאלה | אשתי צריכה לעבור בשבוע הבא כריתת שד, עקב הסתיידויות Dcis High Grade. במהלך מפתא גודלו ומיקומו של הגידול, הומלץ על כריתה מלאה, כולל הפטמה הנגועה. במהלך הניתוח משחזרים את השד עם שתל סיליקון. הציעו לנו, לאחר שלושה חודשים עד חצי שנה מהניתוח, לשחזר את הפטמה והעטרה באמצעות קעקוע רפואי מיקרו-פיגמנטציה. השאלה היא מה מותר ומה אסור בכל הנוגע לקעקוע, ואם אסור, מה החלופות המומלצות.

תשובה | מותר לשחזר את הפטמה והעטרה באמצעות קעקוע רפואי - מיקרו-פיגמנטציה. כך פסק גם הגר"ע יוסף זצ"ל ב'טהרת הבית', ח"ג עמ' לג-לד. מקורות מפורטים מובאים באסיא פז-פח (סיוון תש"ע), עמ' 39-42, וכן ב'נשמת אברהם', חלק יו"ד סי' קפ.

12. הנחת תפילין לאדם שדעתו מבולבלת / מכון שלזינגר

שאלה | חולה ירא שמיים שנצרך לעבור ניתוח בהרדמה כללית ביקש מנכדו שלאחר הניתוח ידאג להניח לו תפילין, אף שהוא עלול להיות מטושטש עקב ההרדמה. ואכן, לאחר הניתוח, כשהחל להתעורר, ניגש אליו נכדו להניח לו תפילין, אך הסבא החולה סירב בטענה ששבת היום והוא אינו רוצה לעבור על איסור. הנכד ניסה לשכנעו שהיום הוא יום חול, ולבסוף אמר הסבא החולה: תניח עליי תפילין כרצונך, רק חבל שאני אעבור על איסור במקום לקיים מצווה.

נשאלת השאלה: האם יש תועלת להניח לחולה תפילין כעת, מכיוון שגילה דעתו מתחילה שרצונו גם במצב הזה לקיים את מצוות הנחת התפילין? אם התשובה היא שבמקרה הנ"ל לא מועילה הנחת התפילין, האם ניתן למצוא דרך שיוכל בה להניח את התפילין כדין?

תשובה | יש לחלק את השאלה למצבים השונים שיצוינו להלן. יש מצבים שבהם החולה אומנם פטור ממצוות הנחת תפילין, אך אין עליו איסור להניח, ויש מצבים שבהם לא רק שפטור ממצוות תפילין, אלא שאסור לו או לאחרים להניח תפילין על גופו. כמו כן יש להבדיל בין הדין עצמו לבין הרצון לנהוג מעבר לחיוב, לפני משורת הדין. לפיכך מובאות להלן שלוש תשובות מפורטות: הראשונה - בעילום שם, של אחד מגדולי הת"ח הבקיאיים בהלכות רפואה. השנייה - של הרב מאיר אורליאן, והשלישית, המסכמת - של הרב אשר שקאני.

א. תשובה ראשונה מאת תלמיד חכם שחפץ בעילום שמו
 אין שום חיוב להניח תפילין על חולה מבולבל.

ב. תשובת הרב מאיר אורליאן

ב'שלחן ערוך'⁴⁴ כתב בעניין אכילת מצה שאם סבור שיום חול, לא יצא ידי חובתו. ה'משנה ברורה' ו'ביאור הלכה'⁴⁵ כתב שדין זה הוא אפילו למאן דאמר 'מצוות אין צריכות כוונה': 'כיון שלא ידע כלל שהוא עושה מעשה המצווה'. וא"כ לכאורה בנידון דידן אין טעם להניח תפילין, אפילו למאן דאמר 'מצוות אין צריכות כוונה'. ומכל מקום ייתכן שיש תועלת בהנחת התפילין מכמה טעמים:

- (א) ב'ביאור הלכה' (שם) הביא דעת ר' ירוחם בשם התוספות שלמאן דאמר 'מצוות אין צריכות כוונה' - יצא ידי חובתו, גם אם סבור שאוכל חמץ. ואף שהכריע ה'שלחן ערוך'⁴⁶ כדעה ב' ש'מצוות צריכות כוונה', יש תועלת בהנחה לדעה א' שם ש'אין צריכות כוונה'.⁴⁷
- (ב) לדעת הרבה אחרונים, בדבר שמוכח לפי העניין שעושה לצורך מצווה, אין צורך בכוונה מפורשת.⁴⁸ ואף שה'משנה ברורה' נוטה לפסוק שאם התכוון בפירוש שלא לצאת ידי חובה - אינו יוצא ידי חובתו,⁴⁹ במקרה זה, שניאות לדברי הנכד, לא ברור שיש לו כוונה שלילית, על אף התבטאותו שסובר שעובר איסור.
- (ג) בכל זאת טוב שינסה הנכד לשכנע את סבו להתנות שאם היום חול ייצא ידי חובתו, ואז בוודאי יצא ידי חובתו לכל הדעות.

ג. תשובת הרב אשר שקאני

נאמר ב'שלחן ערוך':⁵⁰

כל זמן שהתפילין בראשו או בזרועו, אסור לישן בהם אפילו שינת עראי, אלא אם הניח עליהם סודר ולא היתה עמו אשה, ישן בהם שינת עראי.
 מקור הדין הוא בגמרא,⁵¹ וכן נפסק ברמב"ם.⁵² הטעם שבגללו אסור לישון עם התפילין אפילו שינת עראי הוא החשש שמא יפיה, כמבואר בגמרא שם ובאחרונים החונים על ה'שלחן ערוך'. לפיכך אם חולה זה הינו במצב של טשטוש שיכול לבוא לכדי הפחה, הרי שהוא אסור בזמן זה בקיום מצוות הנחת תפילין. וכן כתב בשו"ת 'שבט הקהתי'.⁵³

44. שו"ע, או"ח סי' תעה סעי' ד.
 45. משנה ברורה, סי' תעה ס"ק לז; ביאור הלכה, ד"ה אבל.
 46. שו"ע, או"ח סי' ס סעי' ד.
 47. עיי"ש בבה"ל ד"ה וכן הלכה, שדן אם פסק השו"ע הוא בתורת ודאי או מספק.
 48. משנה ברורה, סי' ס ס"ק י.
 49. משנ"ב, סי' תעה, ס"ק לה-לו.
 50. שו"ע, או"ח סי' מד, סעי' א.
 51. סוכה כו ע"א.
 52. רמב"ם, הל' תפילין פ"ד הט"ו.
 53. שו"ת שבט הקהתי, ח"ד או"ח סי' כד.

במקרה שהחולה נמצא במצב של טשטוש אך יכול לשמור את עצמו שלא לבוא לידי הפחה, יש לדון מצד חסרון הכוונה והיסח הדעת. בהקשר לכך כתב ב'שלחן ערוך':⁵⁴ 'מצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו ונכונה, פטור מפני שאסור להסיח דעתו מהם'. וכתב ה'משנה ברורה'⁵⁵ לאור דברי כמה מן הראשונים שהיסח הדעת הוא כאשר האדם עומד בשחוק וקלות ראש. אבל כשהוא עוסק במלאכתו ואומנותו ואין דעתו על התפילין ממש - אין זה נקרא היסח הדעת אם לא שמטריד דעתו כ"כ לצורכי הגוף עד שלבבו פונה מיראת שמיים מחמת טרדתו. בנידון דידן, שאין שחוק ואין קלות ראש, ויש רק חוסר בכוונה, כתב ה'משנה ברורה'⁵⁶ בשם הב"ח שיעקר המצווה וקיומה תלויים בכוונה שיכוון בשעת קיום המצווה, והוסיף ה'פרי מגדים' שמכל מקום בדיעבד אפילו אם לא כיוון רק לשם מצווה בלבד, יצא.

לכן מן הראוי לדבר על ליבו של החולה בדרכי נועם ובסבלנות, כי 'דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'. רק 'כה תאמר לבית יעקב' - אמירה בלשון רכה, ולשון רכה 'תשבר גרם', שעכ"פ יתנה שאם היום שבת, כדבריו, אזי אינו מתכוון לצאת ידי חובה, ואם היום יום חול, יצא בזה ידי חובתה של מצוות תפילין. ובכך ודאי יצא ידי חובתו, ושלום על ישראל.

13. כפפות לטקס / הרב ד"ר מרדכי הלפרין

שאלה | שמעתי שיש בכפפות לטקס חשש חמץ. (א) מה דינן בפסח? (ב) מה דינן אחרי פסח?

תשובה | א. אין בעיה בשימוש בכפפות לטקס בפסח, גם אם בתהליך הייצור שלהן השתמשו בשלב כלשהו בתוצרי חמץ. הדבר היחיד שצריך להקפיד עליו בין כך ובין כך הוא לשטוף אותן (כשהן על הידיים) פעם אחת, לפני מגע ישיר עם מזון. ב. גם אחרי פסח אין שום בעיה בשימוש בכפפות לטקס, אף שהיו בבית בפסח.

14. קריעה של מתנדב מד"א בעת יציאת נשמה / הרב ד"ר מרדכי הלפרין

שאלה | אני מתנדב במד"א, ורציתי לשאול מה הדין לגבי קריעה בזמן מוות. כמו כן, מה ההגדרה לכל הדעות של יציאת נשמה? מה הדין לגבי דם של פצוע שחי ושל פצוע שמת? האם צריך לקבור את הדם?

תשובה

1. לעניין קריעה, ראה ערך 'אבלות ואנינות' באנציקלופדיה ההלכתית-רפואית, בפרק 'קריעה בעת יציאת הנשמה' (פרופ' אברהם שטיינברג, ח"ב עמ' 62).

54. שו"ע, או"ח סי' לח סעי' ט.

55. משנה ברורה, סי' מד ס"ק ג.

56. משנה ברורה, סי' כה ס"ק טו.

2. ההגדרה של רגע יציאת הנשמה היא בדרך כלל פשוטה, והיא הרגע שבו נפסקת הנשימה ופעולת הלב באופן בלתי הפיך (אם בוצעה החייאה שנכשלה, רגע המוות ההלכתי איננו רגע ההכרזה על כישלון ההחייאה, אלא הרגע שבו פסקו הנשימה ופעילות הלב).

3. דם של פצוע חי לא טעון קבורה. דם של פצוע שנפטר מהפציעה וסמוך לה - טעון קבורה, כמו גם בגדי המת הספוגים בדם.⁵⁷ בכל זאת מותר לעכב קבורת הבגדים הללו אם יש בהם צורך לחקירה פלילית של גורם הפציעה.

כפר דרום ת"ז - שבי דרום

15. ברכה על חטיף קראנצ' / הרב יהודה הלוי עמיחי

שאלה | איזו ברכה מברכים על 'קראנצ'?' להלן תיאור קצר של דרך הכנתו: תחילה אופים באגט רגיל, לאחר מכן פורסים ממנו פרוסות קטנות ומטבילים אותן בתבלינים שונים, ולבסוף אופים שוב את הבאגט החתוך. כך מתקבל באגט בפריכות מיוחדת ובטעם התבלינים השונים. לא מבשלים או מטגנים את הבאגט החתוך.

תשובה | לפנינו עיבוד בשלושה שלבים: א) העיסה הראשונה. ב) נתינת פרוסות קטנות של הלחם הזה בתוך תבלינים. ג) אפיית חלקי הלחם שוב.

א. העיסה הראשונה

תוצר העיבוד הראשון הוא לחם רגיל. אין לפנינו אפילו 'פת הבאה בכיסנין' שברכתה 'מזונות', מכיוון ש'פת הבאה בכיסנין' היא באופן שאפו עיסה שיש בה תבלינים רבים שטעמם מורגש, ואין דרך אפיית לחם כך. לכן 'פת הבאה בכיסנין' אינה מוגדרת לחם.⁵⁸ אבל בנידון דידן העיסה הראשונה שעושים ממנה את הבאגט היא לחם גמור. אומנם אפיית הבאגט נעשית בידיעה שבעתיד יחלקו אותו לפרוסות קטנות ויטבלו אותן בתבלינים והן תיאכלנה כחטיף, אך מכל מקום נראה שכוונה בלבד אינה מועילה להגדיר לחם כ'פת הבאה בכיסנין'. רק שינוי בפועל בתכולת העיסה שגורם לכך שאין האכילה של לחם גרידא - מועיל. ברור שאם אדם אופה לחמניות קטנות מאוד שאין בהן שיעור 'כזית', חייב גם כן לברך עליהן 'המוציא'. אין הכוונה לאכול אותן כחטיף מוציאה מהבאגט שם לחם.

57. עי' גשר החיים, ח"א פרק טז סעי' ב, עמ' קמג-קמה, והערה 4.

58. עי' משנה ברורה, סי' קסח ס"ק כט.

ב. תבלינים בלחם

אלא שיש לדון על השלבים השני והשלישי, לאחר שהבאגט נאפה והוסיפו לו את התבלינים הנדרשים, וחזרו ואפו אותו כמתואר לעיל.

הטור (סי' קסח) הביא דין החביצ"א וכתב:

א"ר יוסף חביצא אי אית בהו פרורין כזית מברכין עלייהו המוציא וג' ברכות ואי לא מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה מעין ג' ורב ששת אומר אף על גב דלית בהו כזית אמר רבא והוא דאית בהו תוריתא דנהמא וכן הלכתא.

פירוש חביצא פירווי לחם שנדבקין יחד ע"י מרק דכל דבר שנדבק יחד נקראת חביצא כמו חביצא דתמרי ופירש ה"ר יונה דשלשה חילוקים יש בו:

(א) היכא שנתבשל, אם יש בהן כזית מברך עליהם המוציא ושלש ברכות.

(ב) ואם אין בהן כזית אף על פי שנראה שיש בו תואר לחם אין לברך עליהן אלא בורא מיני מזונות דכיון שנתבשל אינו חשוב תואר לחם.

(ג) ואם אינו מבושל אלא שהוא מחובר על ידי דבש או מרק - אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא אפילו אין לו תאר לחם, ואם אין בהם כזית אם יש בהן תואר לחם מברך עליו המוציא ואם אין בהם תואר לחם מברך בורא מיני מזונות. ואם אינו לא מבושל ולא מחובר אלא מפורר דק דק אף על פי שאין בו כזית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא וג' ברכות דכיון שהוא פת בפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת.

בדוגמה של החביצא חלקי הלחם התבשלו שוב (מקרה א' ו-ב'), או שהיו מחוברים על ידי דבש או מרק. אם יש להם 'תואר לחם' - דינם כלחם, אפילו שאין בהם כזית. אבל בנידון דידן לא היה כל חיבור חדש ולא בישול חדש, אלא הכניסו בו תבלינים חדשים באפייה חוזרת, א"כ לכאורה ברור שדינו כדין לחם לכל דבר. האפייה החוזרת איננה משנה את מהות הלחם אלא גורמת לייבוש חוזר ולפריכות מיוחדת בפרוסות הבאגט.

ג. שינוי בלחם

ה'בית יוסף'⁵⁹ כתב בשם המרדכי שאם אדם שרה פתו בין - אין מברך 'המוציא' אלא 'בורא מיני מזונות', כי הוא יצא מכלל לחם, הואיל ושינה את מראהו. ויש לעיין: מדוע דווקא השרייה בין אדום מוציאה אותו מכלל לחם?⁶⁰ יתר על כן כתב ה'בית יוסף' שדין זה שייך רק אם חתיכות הלחם קטנות מ'כזית'. וכן פסק ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' קסח סעי' יב), וזו לשונו:

יש מי שאומר שפת השרוי בין אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג', ונראה שאין דבריו אמורים אלא בפרורין או בפרוסות שאין בכל אחת כזית.

59. בית יוסף, או"ח י' סי' קסח אות יב.

60. יש שמחייבים יין אדום, ויש שמסבירים שהוא הדין גם בין לבן.

הט"ז⁶¹ הסביר שההשרייה ביין גרמה לשינוי בצורת הפת, ולכן יש מקום להגדיר אותה כמזונות. ואפילו אם לא נעשה שינוי בעיסה, מכל מקום השינוי בצורת הפת מחייב לברך עליה ברכת 'מזונות'. אבל ברור שאם צובעים את הפת עצמה, כבר כתב ה'באור הלכה'⁶² שביום טוב נהוג לצבוע את הפת בצהוב בהוספת תבלין כרכום - דינה כפת לכל דבר, גם אם אין 'כזית' בחלקי הפת. מכאן שכאשר הכול אפוי, אפילו שהוא צבוע בצבע שונה, דינו כפת גמור. ובייחוד אם ניכר במראהו שהוא כפת - דינו כפת, אפילו שיש בו צבע אחר.

כאשר מסתכלים על ה'קראנצ', ניכר שהוא פת בצורתו הרגילה, ולכן אפילו שהכניסו בו תבלינים שונים וכן צבעים שונים לאחר האפייה ואפילו שנאפה שנית - ברכתו היא 'המוציא'.

16. הזזת תנור בשבת / הרב מנחם פרל

שאלה | אנחנו משתמשים בתנור חימום בעל פסים לוהטים על גלגלים. בתנור יש נורה שדלוקה כל עוד הוא מחובר לחשמל, גם כאשר הוא כבוי. נורה זו משמשת כנורת ביקורת ונכבית כאשר התנור כבה עקב מנגנון הבטיחות. כאשר מזיזים את התנור, הנורה מהבהבת. האם מותר להזיז אותו בשבת?

תשובה | לתנורי חימום רבים יש מנגנון בטיחות שמכבה את המכשיר בעת הטיה או טלטול. זאת כדי שהמכשיר לא ייפול כשהוא לוהט ויגרור לשרפה חלילה.

כנראה הנורה מהבהבת בתזוזה, הודות למנגנון ההגנה, והיא מורה על כך שהמכשיר כבה ונדלק כמה פעמים תוך כדי התזוזה. לא שמים לב לכיבויים הרגועים הללו של גופי החימום, כי הגופים הלוהטים לא מספיקים להתקרר בהם, וזו תכליתה של נורת ביקורת - שתסמן אם המכשיר פועל או לא. אם בכל תזוזה אתם רואים את ההבהוב, זה אומר שתזוזה גורמת בהכרח לכיבויים והדלקות של המכשיר, ואם כן נראה לי שאסור להזיז את המכשיר. מעבר לזה יש מחלוקת אם מותר להזיז מכשיר שיש בו חוט להט, או שהוא מוקצה כמו נר דולק, משום שמתייחסים לחוט להט כאל 'אש'⁶³. על כן נכון להעמיד כבר מיום שיש את התנור במקום שיתאים לכל השבת, או לחילופין לכוון מראש שעון שבת (שמתאים להספק התנור!) שיכבה אותו לזמן קצר, ובזמן הזה להזיז אותו.⁶⁴

61. ט"ז, או"ח סי' קסח ס"ק טו.

62. באור הלכה, סי' קסח סעי' יב ד"ה שפת השרוי.

63. הרב אשר וייס בהקדמת 'בחצוצרות בית ה' מתיר, ולעומתו שש"כ מהדורת תש"ע פרק יג הלכה מ כותב שאין לטלטל. יש להעיר שב'שמירת שבת כהלכתה' הנ"ל חילק בין גוף חימום לחוט להט, אבל בהרבה מקרים יש גופי חימום שמכילים בתוכם חוט להט פנימי שלא נראה למשתמש.

64. אומנם יש בזה גרם מלאכה כי תוך כדי תנועת התנור הוא נמצא לחלופין במצב שבו מנגנון ההגנה מכבה ובמצב שהוא מדליק, אף שפעולות אלו אינן נראות הן משפיעים על המצב שיהיה כששעון

17. חיוב הטבלה של מיניבר / הרב מנחם פרל

שאלה | האם יש חיוב הטבלה במיניבר שנקנה מתוצרת חו"ל?

תשובה | מאחר שאין כלל אפשרות שימוש במכשיר ללא חיבור לחשמל, והואיל והוא כלי גדול ויש לו מקום קבוע, ומאחר שלא ניתן להטביל אותו, נהוג לסמוך על מה שכתב ה'פתחי תשובה'⁶⁵ בשם ה'שב יעקב' ולא להטביל, כמו כל מכונת קפה במלון, במסעדה או במוסדות.

18. התקני שינוי זרם / הרב מנחם פרל

שאלה | איך מתירים רבני מכון צומת שימוש בהתקני 'שינוי זרם'? הרי כל תוספת זרם במכשיר יוצרת תוספת הבערה בטורבינות של תחנת הכוח?!

תשובה | תיאורטית אתה צודק, באמת אסור לגרום לתוספת בעירה בטורבינות, ואף שזו תוספת קלושה, היא אסורה כדין 'חצי שיעור' שאסור מהתורה (אם כי לגבי שבת יש אומרים שהאיסור מדרבנן). אבל בפועל המציאות היא שחברת החשמל לא מייצרת חשמל בדיוק לפי הצריכה הרגעית, משום שהיא חייבת להיות מוכנה לתוספת מהירה של חשמל, למשל במקרה חירום שמצריך הפעלת מערכות רבות בעלות הספק גבוה, או סתם במקרה של הדלקת אור המונית על ידי תושבים באמצע הלילה עקב אירוע. לכן תוספת הזרם הקטנה במכשיר לא גורמת למעשה לתוספת בעירה כנגדה. מעבר לסיבות שכתבתי, גם אין אפשרות לשלוט בטורבינות בצורה שרירותית, ולכן גם בלי חשש של קפיצה פתאומית של הצריכה, חברת החשמל תייצר יותר חשמל ממה שצריך. שאלה זו היא דוגמה קלסית לכך שכשבאים לפסוק הלכה, לא די להכיר את ה'שלחן ערוך' ואת הפיזיקה התיאורטית, אלא צריך להכיר את המציאות העדכנית.

19. שימוש בברז שמותקנת עליו נורת לד / הרב אליעזר טוויק

שאלה | רכשתי נורת לד שמתקינים על פתח של ברז. כשפותחים את הברז, זרם המים גורם להדלקת האור. האם מותר להשתמש כך בברז בשבת? אציין שאין שם סוללה או דינמו, אלא הפעילות של המים גורמת ללד לדלוק.

תשובה | בדרך כלל מערכות כאלה פועלות כמו דינמו, כך שזרם המים בפתח הברז מניע גלגל קטן שיוצר זרם. בכל מקרה, על פי התיאור הכללי שתיארת, נראה לי שהדבר אסור. אתה גורם באופן ישיר ליצירת זרם במעגל למטרת הדלקת הלד, שהיא מטרה שרצויה לך.

20. הזזת תריס של מזגן בשבת / הרב אליעזר טוויק

שאלה | האם מותר להזיז תריס של מזגן בשבת, כאשר התריס נמצא על מצב קבוע ולא

השבת ידליק את התנור. אך מאחר שיש כאן פסיק רישיה דלא ניחא ליה בגרמא, יש להתיר.
65. פתחי תשובה, י"ד סי' קכ ס"ק ו.

זו הלוך ושוב על ידי המנוע? הרי ברמת העיקרון כאשר אנו מזיזים את התריס, גם המנוע החשמלי זז ואנו יוצרים בתוכו זרם (כמו דינמו), ולכאורה יש איסור לעשות זאת בשבת.

תשובה | הדבר מותר. הזרם הוא חסר משמעות בעבורך. הוא אינו מורגש כלל בחושים, אין לך כל רצון בו, וזו גם לא הדרך הרגילה ליצור זרם במנוע. אם נאסור דבר זה, נצטרך גם לאסור אכילת מרק חם בעזרת כפית מתכת, כי הדבר יוצר בה זרם רגעי של אלקטרונים מהחלק החם לחלק הקר.

מכון המקדש

21. עמידה לפני כהן שהולך ליטול ידיו לברכת כהנים / הרב אברהם כהנא

שאלה | בכל בוקר בתפילת שחרית הולך לפני כהן לברך ברכת כהנים. האם עליו לעמוד בפניו כדין עושה מצווה?

תשובה | נאמר במשנה ביכורים (פ"ג מ"ג):

כל בעלי אומניות שבירושלם עומדים לפניהם ושואלין בשלומם אחינו אנשי המקום פלוני באתם לשלום.

המשנה מתארת שהיו בעלי אומנויות קמים לכבוד מביאי הביכורים, אף שהיה 'חסרון כיס' בעמידתם לכבודם. בטעם הדבר הסבירו בירושלמי (ביכורים שם) שזוהי מצווה 'אחת לקיצים', כלומר שהיא מזדמנת 'פעם אחת לזמנים בשנה'⁶⁶, ובטעם אחר הביאו בשם רבי יוסי בי רבי בון שהקימה היא בפני 'עושי מצוה'. טעם שלישי מובא בתלמוד הבבלי⁶⁷ והוא שאם לא יקומו בפני מביאי הביכורים, נמצאנו מכשילים את מביאי הביכורים לעתיד לבוא (שלא יבואו בפעם הבאה), כי מביאי הביכורים עלולים לחשוב שהם נבזים בעיני אלו שמקדמים אותם בדרך.⁶⁸ הרמב"ם בפירושו למשנה⁶⁹ הביא טעם אחר, והוא שכאשר מביאי הביכורים הם רבים, אזי רבים באים לקראתם מפני כבוד הציבור.

להלכה נחלקו האחרונים בטעם העיקרי להלכה. לפי ה'נודע ביהודה'⁷⁰ עומדים דווקא בפני מקיימי מצווה המתקיימת לפרקים ולא במצווה שמתקיימת בכל יום. ה"ט"ז⁷¹ כתב

66. פני משה, לירושלמי פ"ג ה"ג.

67. קידושין לג ע"א.

68. רש"י, קידושין שם.

69. פיה"מ לרמב"ם, ביכורים פ"ג מ"ג.

70. נודע ביהודה, מהד' קמא או"ח סי' כז.

71. ט"ז, יו"ד סי' שסא ס"ק ב.

שצריך לעמוד מפני המלווים את המת, ומשם למד לכל מצווה שאדם הולך ומתעסק בה שיש לעמוד לפניו, ואף שאין לזה מקור בתורה, זהו מפני כבוד ה'.⁷² נראה שהמחלוקת בין האחרונים היא בקימה שיש בה חסרון כיס, אך בקימה שאין בה חסרון כיס אין מחלוקת בין האחרונים, וגם לשיטת ה'נודע ביהודה' צריך לקום, כי 'חביבה מצווה בשעתה'. אומנם יש מקום להבחין בין מי שאוחז בידו את הביכורים, שניכרת ה'חפצא של המצוה' בידו, לבין כהן שהולך לברך ברכת כהנים, ולא ניכר להדיא שהוא עוסק במצווה.

לסיכום, ראוי לקום בפני כהן שהולך לדוכן כדי לברך ברכת כהנים, ויש שנהגו כך.⁷³ לעומת זאת, כהן שבדרכו ליטול את ידיו, הרי הוא כהולך לקיים 'מכשיר מצוה', שהרי ברכת כהנים צריכה נטילת ידיים,⁷⁴ ולא מצאנו מקור בהלכה לצורך לקום בפני עושי 'מכשירי מצוה'.

---

72. עי' עמק ברכה, קדושת כהן ולוי אות א.
73. משמר הלוי, בכורות סי' י.
74. שו"ע, או"ח סי' קכח סעי' ו.